

Nr 299.

Av herr Clason, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av ökat utrymme för i huvudstaden förlagda ämbetsverk och statsinstitutioner.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 401 angående beredande av ökat utrymme för i huvudstaden förlagda ämbetsverk och statsinstitutioner föreslås, bland annat, att riksdagen för vissa byggnadsarbeten i kvarteren Murmästaren och Kandidaten skall bevilja ett belopp av 8,222,000 kronor samt därav anvisa å tilläggsstat för år 1920 1,500,000 kronor och å extra stat för år 1921 3,000,000 kronor.

Av propositionen framgår icke, i vilken ordning de ifrågavarande byggnadsarbetena skola företagas. Om ändamålet med byggnaderna i kvarteret Kandidaten upplyses däremot (sid. 12), att genom dess utbyggande skulle ej blott generalstabens hus å Riddarholmen bliva ledigt, utan ock »beredas stadigvarande och lämpligare lokaler, såväl för detta verk jämte den topografiska avdelningen av rikets allmänna kartverk, som för tre andra därmed i viss mån samhörande institutioner, nämligen *krigsarkivet*, artilleri- och ingenjörshögskolan samt sjökrigsskolan». Därefter betonas, hurusom krigsarkivet sedan länge befinner sig på flyttning från den ena till den andra lokalen och för närvarande är inrymt dels i källare, bottenvåning och vind i geneneralstabens hus, dels i kvarteret Sjöhästen (f. d. kronprinsens stall), dels ock i riksarkivet¹⁾, vadan det vore på tiden, att detta historiskt viktiga arkiv äntligen finge disponera en stadigvarande lokal, dit alla dess arkivalier kunde samlas och på lämpligt sätt ordnas.

*Ifrågasatt
byggnad för
krigsarkivet
i kvarteret
Kandidaten.*

¹⁾ Det i riksarkivet av krigsarkivets samlingar förvarade är numera en obetydlighet; sedan krigsarkivet genom sin nya lokal i kvarteret Sjöhästen erhållit ökat utrymme, har det nämligen återtagit större delen av de arkivalier, som tidigare voro deponerade i riksarkivet.

Mot sistnämnda önskemål, att krigsarkivet omsider måtte erhålla en samlad lokal, finnes ingen anledning att göra någon gensaga. Där-
emot måste en sådan inläggas mot tanken, att frågan om denna lokal
och därmed sammanhängande förhållanden skulle få sin bästa lösning
genom lokalens förläggande till kvarteret Kandidaten.

Frågans
behandling
1910.

Planen om krigsarkivets jämte åtskilliga andra institutioners för-
läggande till detta kvarter synes gå tillbaka till en utredning, verkställd
1909 och närmare behandlad i den kungl. proposition (nr 132) vid 1910
års riksdag, i enlighet med vilken genom beslut vid nämnda riksdag
krigshögskolan förlades till kvarteret Kandidaten. I denna utredning
ingick även förslag till bebyggande av övriga delar av kvarteret, och
i den sålunda skizzerade byggnadsplanen föreslogs jämväl uppförande
å tomtens norra del av »byggnad för krigs- och sjökrigsarkiven». När-
mare beräkningar i propositionen utvisade, att man därvid avsåg att i
första rummet bygga en förvaringsbyggnad för ett hyllutrymme av
13,000 löpmeter arkivalier, jämte reservlokaler i källarvåningen; där-
jämte var enligt planen byggnadsplats reserverad för tillbyggnader för
ytterligare 13,000 löpmeter, även här källarutrymmet oberäknat.

Vid propositionens remiss i första kammaren den 12 april 1910
tillät jag mig att, under betonande av mina sympatier för *krigshög-
skolans* förläggande till Kandidaten, på samma gång uttala mina betänk-
ligheter med avseende å den i propositionens motivering sålunda an-
tydda planen att dit framdeles även förlägga *arkivbyggnader*. Jag framhöll,
att från arkivvårdens och den historiska forskningens synpunkter starka
tvivelsmål måste resas mot lämpligheten av sådana anordningar. Ur
arkivvårdens, därför att det väsentligaste vid all arkivvård vore icke
byggnaderna, utan den levande ledningen, och att man därför, *innan*
man sloge fast principen om ett stort arkivkomplex i kvarteret Kandi-
daten, måste hava klart för sig, att man där komme att giva arkiven
tillräcklig sakkunnig vård. Ur den *historiska forskningens*, därför att all
forskning ginge bäst, om man hade forskningsmaterialet så långt som
möjligt samlat på ett ställe. En mycket stor del av det arkivmaterial,
som behövdes för studier i vår krigshistoria vare sig till lands eller
sjöss, finnes emellertid redan förut sammanförd i riksarkivet¹⁾ och ur

¹⁾ I riksarkivet finnes nämligen över huvud arkivmaterialet rörande ärendens handläggning
hos Kungl. Maj:t; och i den vidsträckt mån ärenden rörande vårt militärväsen handlagts av
Kungl. Maj:t finnes alltså materialet i riksarkivet. Dessutom finnas där betydande specialsam-
lingar, t. ex. enskilda personers arkiv, av vikt för krigshistorien. Krigsarkivet åter är uppvuxet
kring krigsskollegiets och andra underordnade myndigheters arkiv, till vilka efter hand även andra
samlingar anslutits.

forskningssynpunkt vore därför den enda rationella lösningen av frågan den, att även de krigshistoriska arkiven förenades i samma lokal som riksarkivet; en sådan förening av lokalerna skulle vara till gagn för all forskning på området, vare sig den utövades av civila eller av militärer.

Till dessa två skäl komme även, framhöll jag ytterligare, ett tredje, som icke vore det minst viktiga. Frågan över huvud taget om arkivförhållandena i huvudstaden, frågan om ämbetsverkens arkiv och om eventuell utvidgning av riksarkivet, vore stadd under utredning. På det området krävdes med säkerhet nya anordningar. Men det vore då mycket möjligt, att, om man löste dithörande frågor i ett sammanhang, man kunde vinna en *billigare lösning av själva byggnadsfrågan*, än om man först skulle uppföra en dyrbar arkivbyggnad med åtföljande förvaltningslokaler i kvarteret Kandidaten för de militära arkiven och sedan finge skrida till uppförande av en dyrbar civil arkivbyggnad, också med till densamma hörande förvaltningslokaler på ett annat ställe. Det vore också tämligen visst, att man för framtiden garanterade sig *en billigare vård*, om man samlade arbetskrafterna på ett ställe, d. v. s. löste frågorna i ett sammanhang och icke bröte lös den ena sidan av saken. Det vore slutligen fullkomligt säkert, att man genom att lösa dem på detta sätt i ett sammanhang finge, utan att skada något annat intresse, en *bättre och mera effektiv arkivvård* än eljes, likasom man ock ernådde *vida fördelaktigare forskningsförhållanden*. På dessa grunder hemställde jag till statsutskottet, att det vid behandlingen av frågan om krigshögskolebyggnaden icke måtte i fråga om arkivbyggnadsprojektet binda sig och riksdagen på något sätt, som skulle föregripa en föregående utredning av hela arkivbyggnadsfrågan ur allmänna arkiv- och forskningssynpunkter.

Det sålunda uttalade önskemålet blev av riksdagen icke lämnat utan beaktande. I såväl statsutskottets utlåtande (nr 47) och riksdagens skrivelse (nr 4 p. 30) yttrades nämligen, sedan uppförande av krigshögskolebyggnaden i kvarteret Kandidaten vunnit gillande: »Beträffande den plan, som de av chefen för lantförsvarsdepartementet förordnade sakkunnige i sådant hänseende uppgjort, anser sig dock riksdagen nu icke böra göra något som helst uttalande, då denna fråga föreligger till avgörande, utan måste lämnas öppen för framtida prövning». Och då under andra kammarens debatt i frågan den 30 april 1910 en av de två reservanterna i statsutskottet uppträdde mot hela förslaget, vilket han ansåg för vittutseende, besvarade den talare, som representerade

Riksdagens
uttalande
1910.

utskottets majoritet, honom bland annat med att understryka nyssnämnda förbehåll, att riksdagen icke bundit sig för byggnadsplanen i sin helhet, utan hade sin prövningsrätt i okvald besittning.

*Skälen från
1910 alltså
giltiga.*

Samma uppfattning, som jag 1910 uttalade angående arkivbyggnadsfrågorna, och som i skrivelse till Kungl. Maj:t den 25 oktober 1910 även underströks av den dåvarande riksarkivarien, måste jag även nu vidhålla. Vissa av skälen hava sedan 1910 snarast vunnit ökad styrka. Vad arkivvården beträffar, har visserligen sedan 1918 man för riksarkivariebefattningen vunnit personer med föregående utbildning såsom arkivmän, men någon utredning om den personal, som i övrigt skulle krävas för att handhava den arkivaliska vården inom en så omfattande arkivbyggnad som den ifrågasatta, föreligger ännu icke. Ur forskningssynpunkt hava åter 1910 års skäl genom utvecklingen sedan dess endast ytterligare stärkts. Överflyttningen av arkiv från centrala ämbetsverk till riksarkivet har alltså fortgått, så att riksarkivets betydelse såsom forskningsanstalt även vid undersökningar i dylika arkivalier förökats. Likartade önskemål från andra ämbetsverk framträda ständigt. Bland arkiv, som sedan 1910 förenats med riksarkivet, må här särskilt nämnas det äldre arkivet från flottans station i Stockholm, vilket numera för tiden till 1815 är överflyttat till riksarkivet. Riksarkivets samlingar av vikt för krigshistorisk forskning ha därigenom i väsentlig grad vidgats. Men samtidigt har ock den redan 1910 aktuella frågan om utvidgade lokaler för riksarkivet och därmed förenade arkiv blivit än mer trängande. Riksarkivarien har ock i underdånigt utförligt utlåtande den 29 juni 1918 framlagt densamma för Kungl. Maj:t med hemställan om anordnande snarast möjligt av utredning om sättet för dess lösande. Riksarkivets skyldighet att mottaga kristidskommissionernas arkivalier har gjort frågan ännu mer brännande. Förberedande undersökningar hava även verkställts, och jag hade hoppats, att det skulle varit möjligt att nu framlägga vissa riktlinjer för en rationell utvidgning på Riddarholmen. Ehuru detta icke blivit förhållandet, är det emellertid uppenbart, att frågan måste inom de närmaste åren föras fram. Riksarkivet har redan nu sina samlingar splittrade på tre lokaler, dels riksarkivets båda byggnader på Riddarholmen, dels en arkivkällare under Kungl. Slottet, dels den under slutet av 1919 upplåtna källaren under Storkyrkobrinken 7; och riksarkivets lediga utrymmen lämna endast för kortare tid plats för de ordinarie accessionerna, men för extra ordinarie icke ens för sådana överflyttningar, som redan äro från andra håll begärda.

Då sålunda arkivbyggnadsfrågan även för riksarkivets och därmed förenade arkivs del måste inom kort föras fram, är det nu, likasom 1910, uppenbart, att en rationell lösning av densamma kräver dess upptagande i ett sammanhang. Det vore lika litet nu som då planmässigt att först bygga en modern arkivbyggnad med tillhörande förvaltnings- och forskningslokaler för vissa militära arkiv i kvarteret Kandidaten och sedermera skrida till lösningen av de byggnadsspörsmål, som äro förbundna med anskaffande av tillräckliga lokaler för riksarkivet jämte därmed förenade militära och civila arkiv. Frågorna måste ur både arkivvårdens och forskningens synpunkter samt med hänsyn till själva byggnadsplanernas ekonomiska utförande behandlas i ett sammanhang. Resultatet behöver icke bliva ett institutionellt införlivande i riksarkivet av andra arkiv, om för sådana i något avseende en viss självständighet i förvaltningen kan finnas önskvärd, och de olika samlingarna komma efter moderna arkivprinciper icke att sammanblandas. Men det lider icke något tvivel, att redan den lokala samhörighet, som skulle vinnas genom att förvaringslokalerna låge intill varandra och inbördes förbundna med varandra, ungefär såsom de olika avdelningarna inom riksmuseet, skulle i hög grad underlätta och förbilliga både byggande, förvaltning, arkivalievård och forskningar. Skulle riksdagen nu godkänna uppförandet i kvarteret Kandidaten av en arkivbyggnad för vissa militära arkiv, skulle riksdagen därmed föregripa en allsidig utredning av arkivbyggnadsfrågan och omöjliggöra dess lösning på det mest rationella sättet. Genom att åter för närvarande undanskjuta förslaget om arkivbyggnad i kvarteret Kandidaten vidbliver riksdagen sin ståndpunkt från 1910 och öppnar möjlighet för byggnadsfrågans allsidiga utredning och lösande efter de ur sakliga och ekonomiska synpunkter mest fördelaktiga linierna.

Det bör kanske tilläggas, att ett undanskjutande för närvarande av arkivbyggnaden i kvarteret Kandidaten icke bör behöva medföra uppskov med byggnaderna för de övriga institutioner, som man avsett att förlägga dit. De utrymmesbehov, som föreligga för dessa institutioner, böra fastmer lika väl och sannolikt vida bättre kunna tillgodoses, om plats icke behöver upptagas även för en arkivbyggnad. Ingen av dessa institutioner kan anses stå i så intimt samband med arkivbyggnaden, att deras förläggande till Kandidaten med nödvändighet behöver draga den senare dit. Mellan generalstaben och krigsarkivet råder visserligen en viss förbindelse, men detta har icke hindrat, att under de senare åren krigsarkivet haft sin huvudexpedition först i Arvfurstens palats och numera i kvarteret Sjöhästen vid Tegelbacken, d. v. s. på

andra platser än generalstaben. Även för krigshistoriska arkivforskningar skulle tvärtom, likasom för all annan arkivforskning, krigsarkivets lokala placering i samband med riksarkivet bliva till fördel. En förflyttning av generalstaben från Riddarholmen — de därvarande delarna av krigsarkivmagasinen undantagna — kan tvärtom tänkas underlätta en lösning på Riddarholmen av den stora arkivbyggnadsfrågan. För övrigt må även påpekas, att den kungl. propositionen icke beträffande ordningen av de i densamma berörda byggnadsarbetena innehåller något, som mankerar, att arkivbyggnaden i kvarteret Kandidaten skulle behöva uppföras under åren 1920 eller 1921. Även om ett annat år riksdagen skulle vilja besluta en arkivbyggnad i kvarteret Kandidaten, bör sålunda den allmänna utredningen av arkivbyggnadsfrågan kunna medhinnas, som synes nödvändig, innan man rörande krigsarkivets förläggning kan fatta ett beslut, som planmässigt sammanhänger med övriga arkivbyggnadsfrågor och som med visshet kan sägas vara det med hänsyn till både arkivvård, arkivforskning och byggnadsekonomi mest gagneliga.

På grund härav får jag hemställa,

att riksdagen, i händelse den i övrigt bifaller Kungl. Maj:ts proposition nr 401, i vad den avser bebyggande av kvarteret Kandidaten, ville från byggnadsplanen undantaga det föreslagna uppförandet av en arkivbyggnad i sagda kvarter, för att denna fråga måtte kunna underkastas allsidig utredning i samband med övriga arkivbyggnadsfrågor i huvudstaden.

Stockholm den 3 april 1920.

Sam. Clason.